

ANTİK DÖNEM'İN EN ESKİ BİLİCİLİK MERKEZİ KLAROS

İzmir ili, Menderes ilçesi, Ahmetbeyli Mahallesi sınırları içinde kalan, Klaros Kutsal Alanı, Cumaovası'nın (Menderes) güneyinde, ovayı güneydeki Kuşadası Körfezine bağlayan Ahmetbeyli Vadisinin (Ales) taban düzlüğünde yer alır. Klaros kutsal alanının içinde yer aldığı Ahmetbeyli vadisi, Smyrna (İzmir) ve Anai (Kuşadası) körfezleri arasındaki ulaşımı sağlayan önemli doğal yollardan biridir. Antik dönemde Ahmetbeyli Vadisi, aynı zamanda Smyrna'yı, Ephesos'a bağlayan yollardan biriydi.. Klaros Kutsal Alanın kuzeydeki Kolophon'a (Değirmendere) uzaklığı 13 km., güneydeki ana kenti Notion'a (Sahilevleri) uzaklığı ise 1.600 m. dir

İ. Ö. XIII. yüzyıl ilk çeyreğinde kuruluşundan, İ .S. IV, yüzyılda terk edilmesine değin bir "Bilicilik Merkezi" olarak işlev yapmış olan Klaros kutsal alanı ile ilişkili ilk araştırmalar XIX. Yüzyılın sonlarında başlar. Kutsal Alanın lokalizasyonu, C. Schuchhardt tarafından 1886 yılında yapılmıştır. Schuchhardt'ın ardından Ales vadisindeki araştırmalar 1904 yılında Th. Macridy tarafından başlatılmıştır. Macridy, 1907 yılında kutsal alanda, alüvyal dolgudan yüzeyde kalabilen tek sütunun aşınmış yüzeyini görüp, kutsal alanı saptamış ve sondaj yapmıştır.

İ. Ö. XIII yüzyılda, birçok Batı Anadolu kenti gibi, Kolophon Ülkesi de, Girit'ten gelen göçmenlerin gelişi ile sarsılır. Pausanias, ilk göç dalgasının oikistes'i olarak Girit kökenli Rhakios'u gösterir. Kolophon Ülkesi'ne gelen Giritli göçmenler Deniz Kıyısı'ndaki Kolophon'a gelirler. Ancak yerel halk Kar'ların büyük direnişi ile karşılaşılır ve kıyı şeridine yerleşebilirler. İlk göçün ardından *Kolophon Ülkesi'*ne ikinci göç dalgası Yunanistan'dan gelir. Yeni göçerler arasında Apollon rahibinin kızı Manto'da vardır. Mythosa göre, Manto, Delphoi Apollon'unun emri ile, Apollon Klaros Bilicilik Merkezini kurmuştur. Bazı anlatılarda, Klaros'daki kutsal kaynağın, ülkesinden sürülen Manto'nun göz yaşlarından oluştuğu da belirtilir.

Klaros'un son dönem kazılarında ortaya çıkarılan Myken Dönemi malzemeleri ışığında (Myken seramikleri, bronz bıçaklar, bronz üzerine altın yaldızlı ok uçları, Submyken bronz fibulalar, pişmiş toprak insan ve hayvan figürinleri), Klaros Bilicilik Merkezi'nin, Myken Dönemi'nde İ.Ö.XIII. yüzyılın ilk çeyreği içinde kurulduğu Arkeolojik bulgularla kanıtlanmıştır. Bu sonuçlarla, Apollon Klaros Bilicilik Merkezi'nin, Delphoi Bilicilik Merkezi'nden önce kurulduğu ve Antik dünyanın en eski bilicilik merkezi olduğu bilim dünyasında kanıtlanmıştır.

Ayrıca, Klaros kutsal alanında, Karanlık Çağ'lar olarak tanımlanan bir dönem yaşanmadığı mimari ve küçük buluntular ışığında saptanmıştır. Buna göre, Apollon sektörü olarak tanımlanan ve 2003-2010 yılları arasında farklı açmalarda gerçekleştirilen kazı çalışmalarında ortaya çıkarılan en önemli mimari olgu Protogeometrik bir yuvarlak sunağın temellerinin ortaya çıkarılmasıdır.

Bu sunağın restitüsyon çalışmaları yapılırken, kazı sırasında bir sıra temelleri bulunmuş olan sunağın dışında temeli sağlamlaştırmak amacı ile taş dolgu yapıldığı görülmüş bu nedenle digital ortamda ayağa kaldırma işleminde taş dolgu kullanılmıştır. Bu güne değin kabul edilen görüş, en erken sunakların İ.Ö.VIII. yüzyılda yapıldıkları yönünde idi. Bu sunaktan ele geçen buluntuların genel yapıları da irdelendiğinde, ağırlıklı sunu olarak Erken Protogeometrik Dönem'den, Geç Geometrik Dönem'in sonuna değin tanrıya boğa figürinleri, bronz ya da kemik oklar (uçları kalmış), bronz, gümüş ve altın takılar sunulduğu görülmektedir. Seramik buluntuların yoğunluğu da çok önemlidir. Tüm bu veriler İ.Ö. X. Yüzyılın ortasından itibaren kutsal alanda, kurban sunularıyla ve diğer sunularla organize bir kültürün varlığını ortaya konmuştur. Klaros'da elde edilen bu sonuçlar Kutsal alanların düzenlemeleri açısından da çok önemlidir ve bu yapıyla Klaros, I. Bin yıl başlarında en erken sunağı olan tek kutsal alan konumuna oturmuştur.

Apollon sektöründe yapılan çalışmalar, Protogeometrik sunağın olasılıkla bir yangınla tahribinden sonra terk edildiğini ve bu sunağın temel seviyesine değin söküldükten sonra üzerine Erken Arkaik Sunak inşa edildiğini ortaya koydu. Bu sunağın tarihlenmesini sağlayan en önemli kanıt, İ.Ö. VII. Yüzyılın son çeyreğine tarihlenen elektron sikke oldu. Ayrıca sunağın iç dolgusundan gelen küçükbaş hayvan astragalos kemikleri insitu malzeme olarak çok önemlidir. Zira antik yazarlar, Apollon'a sadece boğa kurban edildiğini söylerler. Ancak bu kemikler Klaros da, tanrıya küçükbaş hayvan da kurban edildiğini göstermesi açısından önemlidir. Sunağın büyük bölümü kalker bloklardan yapılmış olup, korunmuş olan yüksekliği 1,30 m. dir. Dört sıradan oluşan sunağın en üst sırasındaki taşlar, tek sıra halinde dizilmiş ve düzgün işlenmiş dikdörtgen kireç taşı bloklardan yapılmıştır. En üst sıra blokları yatay olara yerleştirilmişlerdir ve bu taş sırasının üzeri olasılıkla büyük bir blokla örtülü idi. Erken Arkaik Sunağın her iki yayının(kuzey ve güney) doğudaki son üç bloğu kutsal alanın en erken sunağı olan yuvarlak Protogeometrik sunak üzerine oturmaktadır. Erken Arkaik sunak yarım daire planlı diğer tanımı ile at nalı şeklinde bir sunaktır .

Restitüsyon olarak düşünöldüğünde büyük olasılıkla bu yarım dairenin üzeri bir bir blokla örtölü idi. Belki onun da üzerinde ortada dikdörtgen bir masa bulunuyordu. Bu sunak yaklaşık yüz yıl kadar kullanılmış daha sonra üzerine dikdörtgen planlı Geç Arkaik sunak yapılmıştır.

Sunağın terk edilme evresinde içi ve etrafı taş dolgu ile doldurulmuştur. İçi doldurulmadan önce sunular içine bırakılmış olabilir. En üstü işlenmemiş iri taşlarla tamamen kapatılmış olan bu sunak, dikdörtgen planlı geç Arkaik sunak tarafından tahrip edilerek çevrelenmiş ve etrafı dikdörtgen

sunanın taş blokajı ile doldurularak tamamen örtülmüştür. Yeni sunanın inşası sırasında 2 nolu erken Arkaik sunanın doğu ve batı bölümleri itina ile sökülerek ve blokajla adeta yeni sunanın içine gömülmüştür. Bu sunanın ağırlıklı malzemesini, orientalizan seramik ve bantlı kaseler oluşturmaktadır.

Apollon sektörü olarak adlandırılan alanda yer alan dikdörtgen sunak, altta kalan diğer iki sunağa göre en geç olanıdır. Bu sunak ilk kez Fransız kazıları döneminde yapılan üç küçük

sondajla belirlenmişti. Ancak açılan bu sondajlar daha sonra kapatılmış ve bu sondajlara dayanarak görece bir plan çizilmişti. Apollon Sektörü olarak adlandırılan bu alanda, tarafımızdan çalışmalar başlatıldı. Sunanın bulunduğu alan, Apollon Klarios Tapınağı ile Geç Hellenistik Sunak arasındaki alandır .Kuzey-güney yönünde yapılmış olan ve yaklaşık 1,50m. yüksekliği korunmuş olan sunak iki evrelidir:

Sunanın ilk yapım evresi, buluntular ve stratigrafi açıdan İ.Ö. VI. yy. ortalarından az önce yapılmış olduğunu göstermektedir. Bu evre, kutsal alanın yeniden yapılanma evresi ile ilişkilidir. 1988 yılından itibaren kutsal alanda yapılan kazıların stratigrafisinde 10 nolu tabaka olarak tanımlanmış ve genellikle +0,27-+0,23 kodları arasında görülen iri taşlardan yapılmış olan taban tüm alanda bulunmuştur. Bu taban, yeniden yapılanma evresinde yapılmış, kalın ve sağlam bir zemindir. Dikdörtgen sunak yapılırken, erken Arkaik sunak (2 nolu) iptal edilerek içi taş dolgu ile doldurulmuş ve 3 nolu yeni sunak, 2 nolu sunağı çevreleyecek şekilde inşa edilmiştir. Erken Arkaik sunak, 3 nolu yeni sunanın içine adeta gömülmüştür. Yeni sunanın içi ile, 2 nolu sunanın dışında kalan çevre ise yine çeşitli büyüklükte taşlarla doldurulmuştur Yeni sunanın korunmuş olan bloklarını büyük bölümü, gri-mavi ya da gri-sarı renkli kireç taşlarından yapılmışlardır. Bunun dışında özellikle sunanın güney cephesini oluşturan kalker bloklar şpölyen malzemedir ve büyük olasılıkla da, 2 nolu erken Arkaik sunağa aittirler. Sunanın temelleri ince, küçük mermer yongalardan oluşan bir tabaka ile kaplanmıştır Birinci evre ile ilişkili malzemeler arasında + 0,74 seviyesinde arka yüzü işlenmemiş ve gövde üzerinde bir delik içeren çok iyi işçilik gösteren bir koç figürünü ele geçti. Bu delik koçun bir yere bağlandığını göstermektedir. Sunanın I. evresine ait yoğun malzeme +0, 53 ile 40, 25 kodları arasında özelliklede taş taban üstü ile sunanın ikinci ve üçüncü basamaklarında bulundu. Malzemenin geldiği tabaka büyük bir yangın tabakasıdır. Ele geçen malzemeler içinde yanmış durumda tüme yakın boyalı stroter parçaları vardır. Sunanın birinci evresine ait malzemenin büyük çoğunluğunu, sayıları bini bulan pişmiş toprak insan figürinleri oluşturmaktadır.

En erken olanları İ.Ö. VI. yy. ortalarına tarihlenen bu figürinler, giyimli yaklaşık tamamı erkek figürinleri olup, lıralı Apollon figürinleri ve rahiplerinden oluşmaktadırlar. En geç figürinler ise, erken ciddi stile tarihlenen figürinlerdir. Bu geç figürinler yangının tarihi için post quem oluşturmaktadırlar. Bu yangın, Perslerin, Notion'u ele geçirdiği ve yakıp, tahrip ettiği dönemdir. Tahrip tarihi yaklaşık olarak İ.Ö. 470 dolaylarında gerçekleşmiş ve kutsal alanda bu dönem'de tahrip edilmiştir.

Dikdörtgen sunağın ikinci evresinde sunağın batısında yeni bir düzenleme yapıldığı, sunağın batı yönünde gerçekleştirilen genişletme çalışması ile ortaya çıkarılmıştır. K15D plan karesinde açılan sondajın güney yönünde uzatılması sırasında +0.57 seviyesinde üç adet mermer hayvan bağlama bloğu bulundu. Kuzey güney yönünde konmuş olan blokların toplam uzunluğu 3.83 m. olup, dikdörtgen sunağın ikinci basamağına olan uzaklığı 1. 565 m., birinci basamağına olan uzaklığı 1. 165 m.dir. Kuzeydeki blok da mermer olmasına karşın basit bir bloktur. Buna karşın diğer ikisi bosajlı , iyi işlenmiş beyaz mermerden bir yapıya ait bloklar olup, burada devşirme olarak kullanılmışlardır. Bu bloklar büyük olasılıkla erken Arkaik tapınağın blokları idi. Güneydeki blok üzerinde iki halka vardır. Ancak biri korunmamıştır. Diğer iki blok ise birer halkaya sahiptir. Hayvan bağlama halkalarının birbirine olan uzaklığı güneyden kuzeye doğru 0,64, 0,72 ve 1.12 m.dir. Hayvan bağlama bloklarının üst kodu +0.57m. iken Dikdörtgen Sunağın birinci basamağı +0.53m. seviyesindedir. Bu düzenleme yapılırken sunağın birinci basamağı üzerindeki

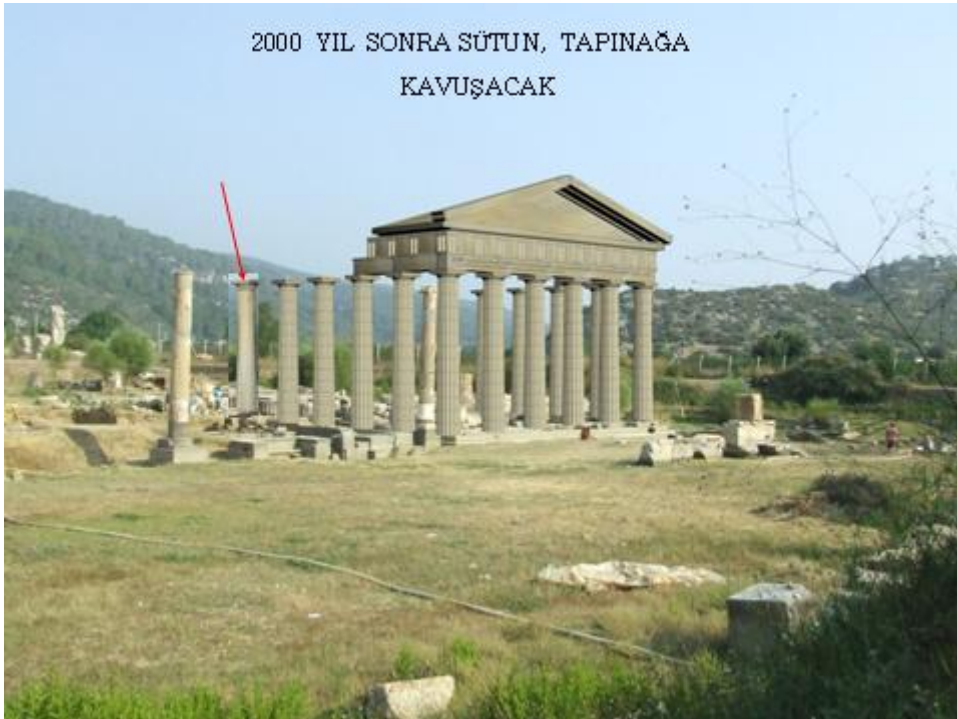
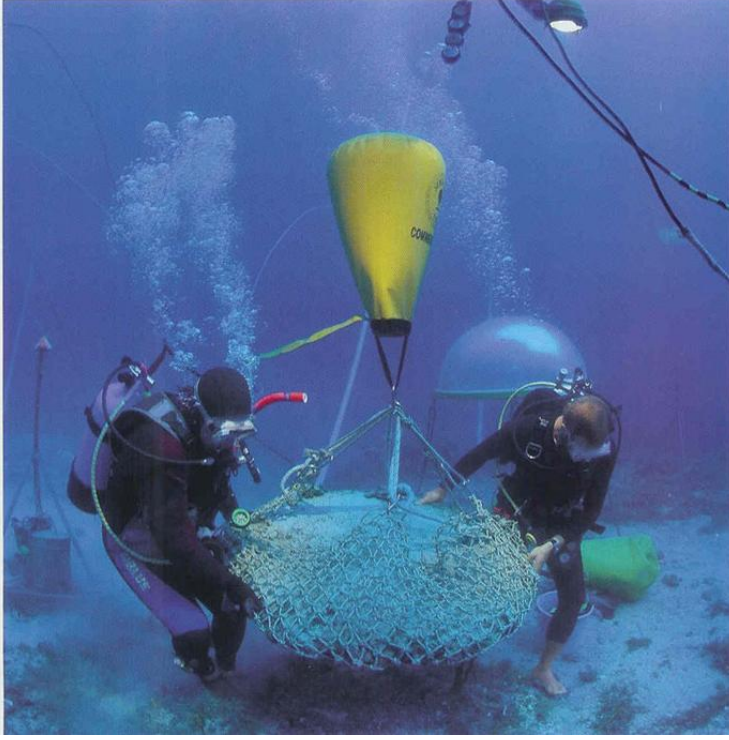
yangın tabakası bırakılmış bunun üzerine bu bloklar yerleştirilmiştir. Sunağın ikinci evresine yönelik bilgisayar ortamında ayağa kaldırılma çalışmalarında, kazılar sırasında ortaya çıkarılmış olan ve yerlerinde korunan hayvan bağlama blokları ilave edilmiştir. Hayvan bağlama blokları doğrudan toprak üzerine oturmaktadırlar. Bu düzenleme bugün için en erken olmaktadır. Ayrıca Klaros da, bu düzenlemenin geç ve en güzel örneği Hekatomb'da uygulanmıştır ve dünyada tek örnektir. Ayrıca kazı çalışmalarında çok fazla freskoların ele geçmesi, sunağın dış yüzlerinin fresko kaplı olduğunu ve ele geçen akroter ya da akroter parçaları da masanın köşe akroterleri olarak köşelere yerleştirilmişlerdir. Benzer örnekleri Thasos Klasik Dönem sunağında, Kos'da ve Keos'da bulunmuştur. Restitüsyon çalışmaları yapılırken bu sunakların bulunmuş olan bezeme elemanlarının, bizim örneklerimizle örtüşenleri ön planda tutulmuştur.

Kutsal alandaki 2010 yılı çalışmalarında, Hellenistik Apollon Tapınağının Batı cephesinde daha önceki kazı dönemlerinde küçük bir bölümü saptanmış olan, Arkaik Apollon tapınağının batı cephesi ve güney-batı köşesi açığa çıkarılmıştır.

Klaros'un projeleri konusuna gelince, yürütülmekte olan projeler kapsamında en önemli proje "**KLAROS ARKEOPARK PROJESİ**"dir. Proje dört yıl önce hazırlanmış olmasına karşın, sponsor bulma konusunda yaşanan güçlükler nedeniyle gerçekleştirilememiştir. Bu proje, 2010 Nisan ayında, Menderes Kaymakamı tarafından, İzmir Kalkınma Ajansı Projesi olarak danışmanlığımız altında başlatılmıştır. On sekiz aylık bir projedir. Ekim 2011 de Klaros Kutsal alanında açılacaktır. Projenin ana amacı, Klaros'da ortaya çıkarılmış ve bugün, Selçuk ve İzmir Arkeoloji müzelerinde sergilenen ya da

depolarda korunan eserlerin bir bölümünün, mulajlarının yaptırılarak, ören yeri düzenlemesi de yapılarak halkın sunumuna açılmasıdır. Bu sürdürülebilir bir projedir. Sponsor desteği buldukça mulaj yapımı devam edecektir. Tüm eserlerin yanlarında detaylı pano açıklamaları olacaktır. Amaç, müzelere gidemeyen ya da buldukları alanlardan koparılmış eserleri bir bütün içinde ziyaretçilere dünü ve bugünü içinde anlatabilmektir. Bu toplantıda, bu eserlerden Aphrodite heykeli ve güneş saatinin bitmiş mulajları örnek olarak gösterilmişlerdir.

Klaros'un 2012-2015 yıllarına yönelik projeleri arasında, öncelikle 1997 yılında Kızıl Burun açıklarında saptanan ve 2005 yılından itibaren "Kızıl Burun Sütun Batığı Kazısı" adı altında yürütülen batıkta bulunmuş olan 8 tambur ve bir dor başlığından oluşan sütunun Klaros'a getirilerek yerinde sergilenme projesidir. Projenin adı: **"Kızıl Burun Sütun'unun Klaros'a Getirilmesi, Ayağa Kaldırılması ve Sergilenme Projesi"** dir. Bu güne değin birçok batık kargosu ile ele geçmiştir. Ancak bu batıkta ilk kez 50 ton ağırlığında, mimari parçalardan oluşan bir kargo ele geçmiştir. 2009 yılından itibaren D.Carlson'la ortak yürütülen araştırmalar sonucunda bu kargo'nun Klaros'a ait olduğu saptanmış ve birçok yayınlara bilim dünyasına tanıtılmıştır. Bu proje ile Klaros yine bir ilke imza atacak ve kargosu diğer bir tanımla sütunu, batışından 2000 yıl sonra, ulaşması gereken yere Klaros'a ulaşmış olacaktır. Bu proje kapsamında da, kargonun tüm serüveni ve rotası renkli panolarla sunulacaktır.

Diğer proje ise, Kolophon'un ünlü yöneticilerinden ve Klaros'a maddi, manevi desteklerde bulunmuş Polemais'un onur anıtını ayağa kaldırma projesidir. Bu proje ile, üçüncü onur sütunu da kutsal alanda ayağa kaldırılmış olacaktır. Anıtın kaidesi 1955 yılında in situ olarak, üç sütun tamburu ve çok iyi korunmuş olan Ion başlığı ise 2004 yılında, kaidenin kuzey batısında yıkılmış olarak bulunmuştu.

Tüm bu projelerin hayata geçirilmesi amacıyla ve **"SİZİN DE KLAROS'DA DİKİLİ BİR ANITINIZ OLSUN"** sloganıyla yola çıkmış bulunuyoruz.

Prof. Dr. Nuran Şahin

Klaros Kazı Başkanı